

A dél-szlovákiai magyar és szlovák fiatalok vallásossága

Zsuzsanna Lampl
Youth of Southern Slovakia and Religion

316.7:261.7(437.6)
26/28(437.6)

Sociology, religious denomination, denomination loyalty, church, self-classification, confessing Christian, cultural Christian, wordly humanists

A vallás, vallásosság szociológiai kutatása nem újkeletű, hiszen már az „alapító atyák” (Durkheim, Weber) munkásságában is tetemes helyet foglal el. Tájainkon azonban az 1948-tól 1989-ig terjedő időszakban a vallásszociológiát bekebelezte a tudományos ateizmus, kétes értékű munkák születtek (Kvasničková 2003), s így a rendszerváltás után mindent újra kellett kezdeni. A kutatók nem igazán tanúsítanak tömeges érdeklődést a téma iránt, ami leginkább annak tudható be, hogy a vallásszociológiának máig nincs intézményes háttere (Kvasničková 2003)¹. Az elmúlt tizenöt év azonban mégsem eredménytelen, mivel néhány nemzetközi összehasonlító kutatásnak² köszönhetően, amelyekben Szlovákia is részt vett, sikerült feltérképezni a vallásosság több vetületét.

A szlovákiai magyarok vallásosságáról ez már kevésbé mondható el, hiszen az idevágó írások inkább csak vallási statisztikákra, nem pedig felmérésekre támaszkodnak³. Így aztán a közélet, a média, de sok tudományosként elkönyvelt vita is két mítoszgyanús kijelentés között vacillál: az egyik, hogy a szlovákiai magyarok erősen vallásosak, vallásosabbak a szlovákoknál, a másik, hogy a szlovákiai magyarok vallási gyökereiket is elvesztették, s mindenféle eszmére és téveszmére egyformán nyitottak.

Ami pedig végképp homályos: a fiatalok vallásossága. S itt nem csupán a magyar, hanem a szlovák fiatalokra is gondolok, mivel a 18 évnél fiatalabbak nem képezték a fenti kutatások tárgyát. Tanulmányommal ezt a homályt szeretném némiképp eloszlatni. A továbbiakban a *Mozaik 2001* adatait veszem alapul. Ehhez hadd fűzzek két megjegyzést. 1. A *Mozaik 2001* speciálisan a szlovákiai magyar fiatalokról szóló kutatás, de az 1000 dél-szlovákiai 15–29 éves fiatalból álló reprezentatív mintán kívül az összehasonlítás kedvéért 500 ugyanott élő, ugyanolyan korú szlovák fiatal is megkérdeztünk. Mint írásom címe is mutatja, élni fogok az összehasonlítás lehetőségével. 2. Bár a *Mozaik 2001* nagyszabású és eddig egyedi vállalkozás, szükséges elmondani, hogy nem kimondottan a vallásosságról szól. Ez csak résztémaként szerepel benne, így nem ölelheti fel a vallásosság valamennyi dimenzióját, amelyet egy speciális valláskutatás „kötelezően” vizsgál. Ugyanakkor a *Mozaik 2001* tényfeltáró erejéhez nem fér kétség.

Mielőtt azonban rátérnék az eredmények ismertetésére, tekintsük át röviden azokat a népszámlálási statisztikákat, amelyek a dél-szlovákiai fiatalok vallásosságának szélesebb kontextusát képezik.

1. Felekezeti hovatartozás a statisztikai adatok tükrében

A két legutóbbi népszámlálás adatait összehasonlítva (1. táblázat) három lényeges változást figyelhetünk meg:

1. először is erőteljesen csökkent – 17%-ról 3%-ra – azoknak az adatközlőknek a részaránya, akik nem válaszoltak a felekezeti hovatartozást tudakoló kérdésre; ennek köszönhetően
2. 84%-ra nőtt a magukat valamely felekezethez sorolók részaránya (ez a növekedés főleg a római katolikusoknál szembetűnő),
3. ugyanakkor felekezetenélkülinek is többen vallották magukat.

Ezek a változások alapvetően összefüggnek a szociális klíma 1989 utáni fellazulásával (akik korábban különböző okok miatt nem akartak vagy nem mertek színt vallani, 2001-ben már vállalták a felekezeti tagságot). Ám az is bebizonyosodott, hogy a felekezeti tagság növekedése a társadalmi konformitás egyik megnyilvánulási formája (Bunčák 2001), amit a legegyszerűbben úgy lehetne kifejezni, hogy divatossá, sőt bizonyos esetekben érdekékké vált vallásosnak mutatkozni.

1. táblázat. Szlovákia lakosságának felekezeti szerkezete az 1991-es és 2001-es népszámlálás adatai alapján

Felekezet	1991	2001
Római katolikus	3 187 383	3 708 120
	60,4%	68,9%
Evangélikus	326 397	372 858
	6,2%	6,9%
Görög katolikus	178 733	219 831
	3,4%	4,1%
Református	92 245	109 735
	1,7%	2,0%
Pravoszláv	34 376	50 363
	0,7%	0,9%
Egyéb	21 815	60 642
	0,4%	1,1%
Felekezet nélküli	515 551	697 308
	9,8%	13,0%
Nem válaszolt	917 835	160 598
	17,4%	3,0%

Forrás: D. Jurčová a kol. 2004, 41

A 2. táblázat a lakosság 2001-ben deklarált felekezeti hovatartozásáról nyújt még pontosabb képet.

2. táblázat. Szlovákia lakosságának felekezeti szerkezete a 2001-es népszámlálás adatai alapján (kerületek szerint, az adatok százalékban értendők)

	Római kat.	Evang.	Görög kat.	Református	Pravoszláv	Egyéb	Együtt	Felek. nélküli
Pozsonyi	61,9	5,6	0,6	0,4	0,3	1,7	70,5	24,9
Nagyszombati	78,2	4,4	0,2	2,1	0,1	0,8	85,8	11,7
Trencsényi	71,9	9,6	0,2	-	0,1	0,8	82,6	14,4
Nyitrai	77,2	3,4	0,2	4,7	0,1	1,1	86,7	11,0
Zsolnai	75,5	10,5	0,3	-	0,1	0,7	87,1	10,4
Besztercebányai	62,4	13,0	0,8	1,8	0,2	1,4	79,6	16,7
Eperjesi	67,0	5,1	15,3	0,1	4,0	0,8	92,3	5,6
Kassai	59,5	4,4	11,0	6,4	1,8	1,7	84,8	11,8

Forrás: D. Jurčová a kol. 2004, 41; valamint saját számítások

Az Eperjesi kerületben a legmagasabb a felekezeti tagság (92,3%), a Pozsonyi kerületben a legalacsonyabb (70,5%). Az országos átlaghoz képest további négy kerületben magasabb (Nagyszombati, Nyitrai, Zsolnai, Kassai kerületek), a Trencsényi és a Besztercebányai kerületben pedig alacsonyabb.

Mivel a kutatás a magyarlakta dél-szlovákiai járásokban zajlott, ezután már csak azokra a kerületekre összpontosítok, ahol ezek a járások (is) találhatóak. A 3. táblázatból kiderül, hogy legtöbbször a Kassa-vidéki (92,1%), a Dunaszerdahelyi (89,3%), a Nagykürtösi (89%) és a Töketerébési (88,7%) járás lakosai közül tartoznak valamelyik felekezethez. Ellenkezőleg: a felekezeti tagok részaránya a Rozsnyói (69,8%) és a Rimaszombati (77,2%) járásban a legalacsonyabb.

Amennyiben kerületenként és járásonként hasonlítjuk össze a felekezeti tagságot (3. táblázat), a járásokat két csoportra oszthatjuk. Az első csoportban vannak azok a járások, amelyekben a felekezethez tartozás magasabb a kerületi átlagnál. Idetartozik a Szenci, a Dunaszerdahelyi, az Érsekújvári, a Losonci, a Nagykürtösi, a Kassa-vidéki és a Töketerébési járás. A másik csoportba a kerületinél alacsonyabb felekezeti tagsággal rendelkező járások tartoznak, vagyis a Galántai, a Komáromi, a Lévai, a Nyitrai, a Sellyei, a Rimaszombati és a Rozsnyói járás.

3. táblázat. Felekezeti tagság a magyarlakta kerületekben és járásokban (az adatok százalékban értendők)

Kerület	Felekezethez tartozók kerületi részaránya	Járas	Felekezethez tartozók járási részaránya
Pozsonyi	70,5	Szenci	82,1
Nagyszombati	85,8	Dunaszerdahelyi	89,3
		Galántai	83,5
		Komáromi	81,7
Nyitrai	86,7	Lévai	82,7
		Nyitrai	85,1
		Érsekújvári	87,4
		Sellyei	82,0
		Losonci	82,0
Besztercebányai	79,6	Rimaszombati	77,2
		Nagykürtösi	89,0
		Kassa-vidéki	92,1
Kassai	84,3	Rozsnyói	69,8
		Töketerébési	88,7

Forrás: Statisztikai Hivatal és saját számítások

Felekezeti szerkezet szempontjából országos és kerületi szinten is a római katolikusok vannak a legtöbbször, főleg a zsolnai kerület északi járásaiban (90–97%). Amint azt a 4. táblázat szemlélteti, az általunk vizsgált járásokban nagyon eltérő a római katolikusok részaránya, 36% és 83% között mozog. A Rozsnyói, töketerébési és a Komáromi járásban vannak a legkevesebben, a nyitrai és az érsekújvári járásban a legtöbbször. Az országos átlaghoz képest (68,9%) a 14 magyarlakta járás közül nyolcban magasabb a katolikusok részaránya. A kerületi átlaghoz képest több a katolikus a Szenci, Nyitrai, Érsekújvári, Losonci, Nagykürtösi és a Kassa-vidéki járásban, a többiben kevesebb.

Országos méretben az evangélikusok alkotják a második legnépesebb felekezetet (6,9%). A magyarlakta járások közül főleg a Rozsnyói járásban vannak jelen, de

részarányuk a Nagykürtösi, Rimaszombati és Losonci járásban is magasan túlszárnyalja az országos átlagot.

A görögkatolikusok országos szinten a lakosság 4,1%-át alkotják. Az általunk vizsgált járások közül a Töketerebesiben élnek a legtöbben (az országos átlag hétszerese), valamint a Kassa-vidékiben.

A negyedik legnépesebb felekezet a reformátusoké. Bár országos méretben csupán 2% a részarányuk, a magyarlakta járásokban – öt járás kivételével – túlszárnyalják az országos átlagot. Főleg a Komáromi, Töketerebesesi és Rozsnyói járásban, de a Rimaszombati és Dunaszerdahelyi járásban is csaknem 10%-át alkotják az ottani lakosságnak.

4. táblázat. Felekezeti szerkezet a dél-szlovákiai járásokban 2001-ben (az adatok százalékban értendők)

Járás	Római kat.	Evangélikus	Görög kat.	Református	Együtt	Felekezet nélküli
Szenci	74,4	6,2	0,3	1,2	82,1	12,4
Dunaszerdahelyi	77,8	1,7	0,3	9,	89,3	7,5
Galántai	77,0	5,6	0,2	0,7	83,5	13,3
Komáromi	61,1	3,5	0,4	16,7	81,7	13,9
Lévai	69,0	7,5	0,2	6,0	82,7	13,0
Nyitrai	82,3	2,3	0,3	0,2	85,1	11,2
Érsekújvári	82,7	1,6	0,2	2,9	87,4	9,4
Sellyei	71,4	4,0	0,2	6,4	82,0	15,0
Losonci	68,2	12,8	0,3	0,7	82,0	12,7
Rimaszombati	54,2	12,8	0,3	9,9	77,2	17,6
Nagykürtösi	70,8	17,8	0,2	0,2	89,0	9,0
Kassa-vidéki	76,6	3,7	4,4	7,4	92,1	4,4
Rozsnyói	35,9	22,3	1,3	10,3	69,8	24,8
Töketerebesesi	50,6	0,8	22,8	14,5	88,7	5,8
Átlag	68,0	7,3	2,2	6,2	83,0	12,0

Forrás: Statisztikai Hivatal

2. A dél-szlovákiai magyar és szlovák fiatalok vallásossága a *Mozaik 2001* alapján

A vallásosság összetett jelenség, amelyet több koncepcióból kiindulva közelíthetünk meg. A leggyakoribb a vallásosságnak mint multidimenzionális jelenségnek az értelmezése és kutatása. A következő dimenziókról van szó:

1. ideológiai, azaz a hit dimenziója – az egyes vallásokra jellemző doktrínákkal való azonosulás (pl. hisz Istenben; hiszi, hogy a Biblia Isten szava stb.)
2. rituális, azaz a vallásgyakorlat dimenziója – az egyes vallásokra jellemző vallási cselekedetek és rítusok praktizálása (pl. misén, istentiszteleten való részvétel, böjtölés, imaélet stb.)
3. emocionális, azaz a vallási érzések, élmények és tapasztalatok dimenziója
4. intellektuális, azaz a vallási ismeretek dimenziója (pl. a Biblia, Katekizmus, különböző hittételek stb. ismerete)
5. következmények dimenziója vagy etikai dimenzió – a vallás következményei az egyénre és a közösségre nézve.

A felsorolt dimenziók közül a *Mozaik 2001* az ideológiai és a rituális dimenzió tárgykörén belül tett fel néhány alapkérdést, amelyek a felekezeti hovatartozásra,

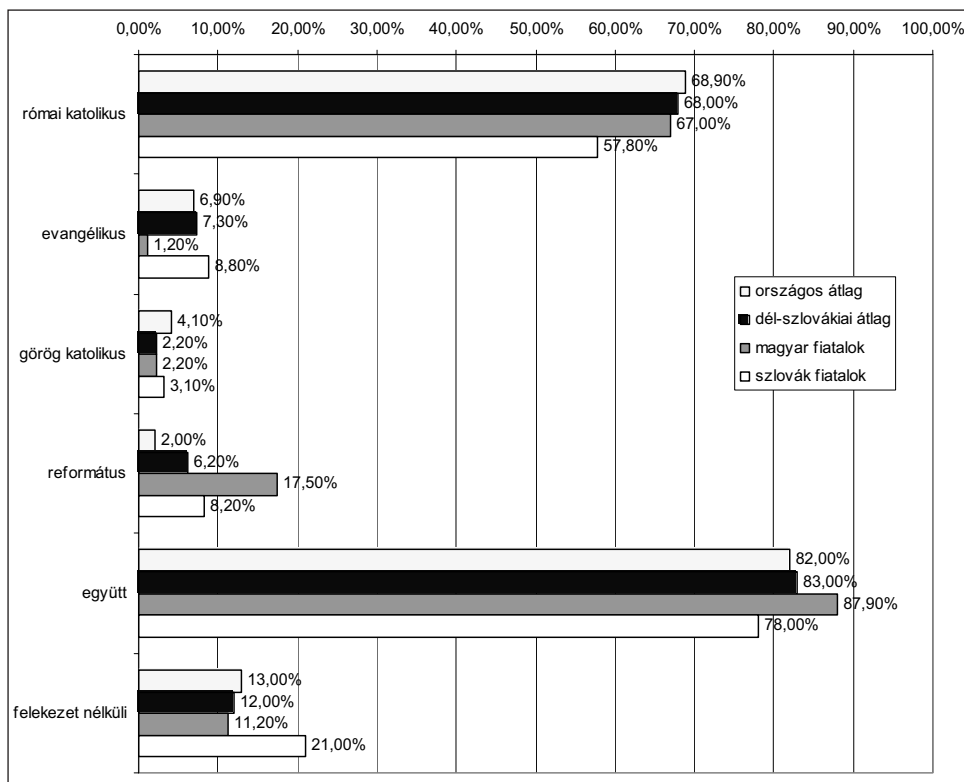
az ideológiai önbesorolásra (vallásos-e, hisz-e Istenben) és a vallási szertartások látogatására vonatkoztak.

2.1. Felekezeti hovatartozás és felekezeti szerkezet

A vallásosság egyik fontos vetülete a felekezeti hovatartozás vagy deklarált vallásosság. Kutatásunkban a lehetséges változások nyomonkövetése végett a születés utáni felekezeti hovatartozásra (eredeti felekezeti hovatartozás) és a jelenlegi felekezeti hovatartozásra is rákérdeztünk⁴. Ezeket a változásokat nevezhetjük felekezeti mobilitásnak, s vizsgálhatjuk mind az intergenerációs, mind az intragenerációs formájukat.

Az 1. ábra a népszámlálási statisztikákhoz hasonlóan a felekezeti szerkezetet⁵ szemlélteti. Itt azonban már nem az összlakosság, hanem az általunk vizsgált célcsoportok összetételéről van szó, mégpedig annak alapján, hogy születésükkor bejegyezték-e őket valamelyik felekezetben vagy nem, s amennyiben igen, melyik felekezet tagjává váltak⁶.

1. ábra. Születéskor milyen felekezetben jegyezték be?⁷

Az ábrából érdekes összefüggéseket olvashatunk ki:

a) A magyarok 88%-át keresztelték meg – ami felülmúlja úgy az országos, mint a dél-szlovákiai átlagot. Kétharmadukat római katolikusként, csaknem 18%-ukat re-

formátusként jegyezték be, 2,2%-uk volt görög katolikus, 1,2%-uk evangélikus. 11%-uk felekezet nélküli lett.

A szlovákok 78%-át keresztelték meg születésükor, ami mind az országos, mind pedig a dél-szlovákiai átlagnál kevesebb. 57,8%-uk római katolikus, 8,8%-uk evangélikus, 8,2%-uk református, 3,1%-uk pedig görög katolikus lett. 21%-uk felekezet nélküli volt.

A magyar fiatalok közül születésük után tehát 10%-kal többen váltak valamelyik felekezet tagjává, mint a szlovákok közül. Ez egyben azt is jelenti, hogy a szlovákok között 10%-kal volt magasabb a felekezet nélküliek részaránya.

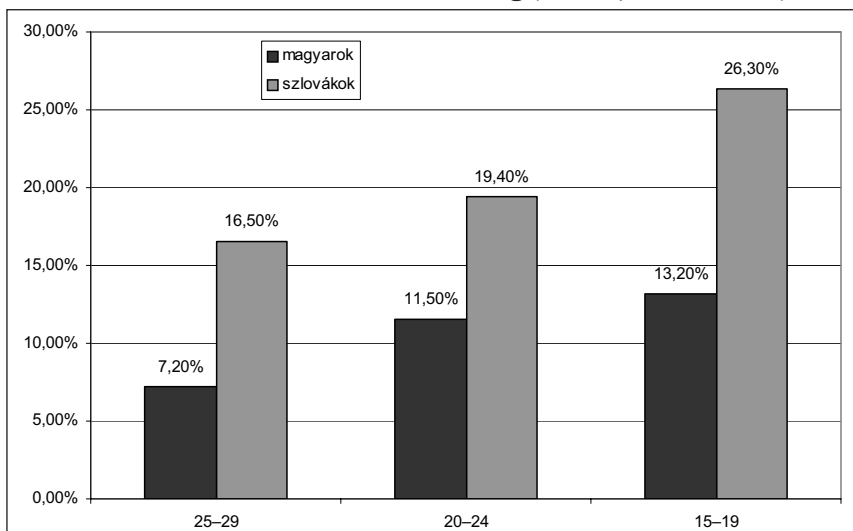
b) Az evangélikus szlovákok részaránya felülmúlja az országos és a dél-szlovákiai átlagot, s hatszorosa az evangélikus magyarok részarányának. Ugyanez érvényes a református magyarokra, akik az országos átlaghoz képest csaknem kilencszer, a dél-szlovákiaihoz képest csaknem háromszor, a református szlovákokhoz képest pedig kétszer többen vannak.

Felekezeti hovatartozás szempontjából újfent megmutatkozik az egyes vallások népszámlálási statisztikákból ismert nemzetiségi vonzata: az evangélikusok inkább szlovákok, a reformátusok inkább magyarok. Ugyanakkor a jelenség egyfajta regionális „színezete” is beigazolódik, hiszen a református vallás elsősorban a déli országrészekben van jelen.

Mivel a fiatalok három korcsoportját⁸ kérdeztük meg, alkalmunk nyílt arra, hogy kronológiai szempontból is megvizsgáljuk a felekezeti hovatartozás kérdését. A legidősebb megkérdezettek (25–29 évesek) 1972 és 1976 között születtek. A középső korcsoport tagjai (20–24 évesek) 1977 és 1981 között, a legfiatalabbak (15–19 évesek) pedig 1982 és 1986 között.

Az eredmények a felekezeti tagság lépcsőzetes csökkenéséről és a felekezeten kívüliek részarányának lépcsőzetes növekedéséről árulkodnak, ami az elvallástalanodás egyik jeleként értelmezhető⁹ (2. ábra).

2. ábra. Születésükor nem keresztelték meg (korcsoportok szerint)

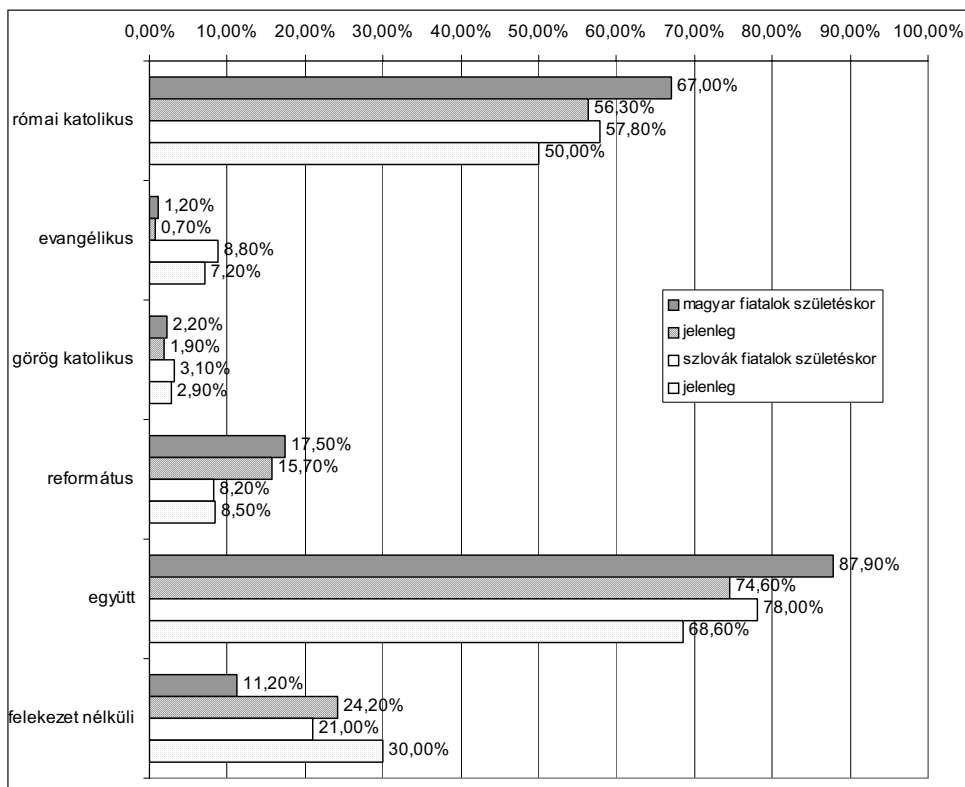

A legidősebbektől a legfiatalabbakig haladva, vagyis az 1972 és 1986 közötti időszakban növekedett a születésüktől felekezeten kívüliek részaránya. Ez mind a magyarok, mind a szlovákok esetében igaz. Míg a legidősebb magyarok 7%-át nem keresztelték meg, a tíz évvel később születetteknek már csaknem a dupláját. A szlovákok között eleve több volt a felekezeten kívüli, 1972 és 1976 között 17%. Ez az arány tovább nőtt, s tíz évvel később elérte a 26%-ot. A szlovák felekezeten kívüliek csoportja az időszak utolsó harmadában tehát ismét a magyarok duplájára növekedett. Az elvállaltanodásnak ez a formája tehát a magyarokat sem kerülte el, a szlovákokhoz képest azonban ők lassúbb ütemben léptek az elvilágiasodás útjára. Konkrét felekezet szempontjából vizsgálva a magyaroknál a felekezeten kívüliek szaporodása főleg a reformátusok és evangélikusok csökkenéséből adódott. A szlovákoknál az evangélikusok és görög katolikusok fogyásán kívül számottevő volt a római katolikusok térvesztése is.

Most pedig nézzük meg, hogy a születés utáni állapothoz képest életük 15–29 éve során hogyan változott a fiatalok felekezeti hovatartozása, azaz intragenerációs felekezeti mobilitásuk.

Amikor egy csecsemő tagjává válik egy vallási közösségnek, mindez tudtán és akaratán kívül zajlik. Később, amikor már saját maga dönthet, megszilárdíthatja, de meg is gyengítheti a felekezethez tartozásnak ezt az első stációját. A dél-szlovákiai fiatalok esetében az utóbbinak, a felekezettől való elidegenedésnek vagyunk tanúi (3. ábra). Csökkent a felekezeti tagok, s egyidejűleg nőtt a felekezet nélküliek részaránya. Ez a változás ugyan nemzetiségtől független, de a magyaroknál erőteljesebb, mint a szlovákoknál. A magyarok 88%-át keresztelték meg születésekor, ehhez képest ma 75%-uk, azaz 13%-kal kevesebben érzik magukat valamelyik felekezet tagjának. A szlovákoknál a felekezeti tagságnak valamivel enyhébb, nem egészen 10%-os csökkenése tapasztalható. S milyen mértékben gyarapodott a felekezet nélküliek tábor? Születésekor a szlovákok 21%-a volt felekezet nélküli, jelenleg 30%-uk az. A magyarok közül eredetileg nagyjából minden tizedik nem tartozott semmilyen felekezethez, most csaknem minden negyedik érzi magát felekezet nélkülinek.

3. ábra. Jelenleg érzi-e magát valamilyen felekezethez, vallási közösséghez tartozónak?

A konkrét felekezetek szempontjából vizsgálva mind a négy esetben visszaesést tapasztalunk. Minél nagyobb felekezetről van szó, annál nagyobb a lemorzsolódás. Leginkább a római katolikusoknál szembeűnő. A magyarok kétharmadát kereszteltek római katolikusnak, de már csak 56%-uk érzi magát annak. A szlovákok 58%-a tartozott eredetileg ehhez a felekezethez, jelenleg 50%-uk.

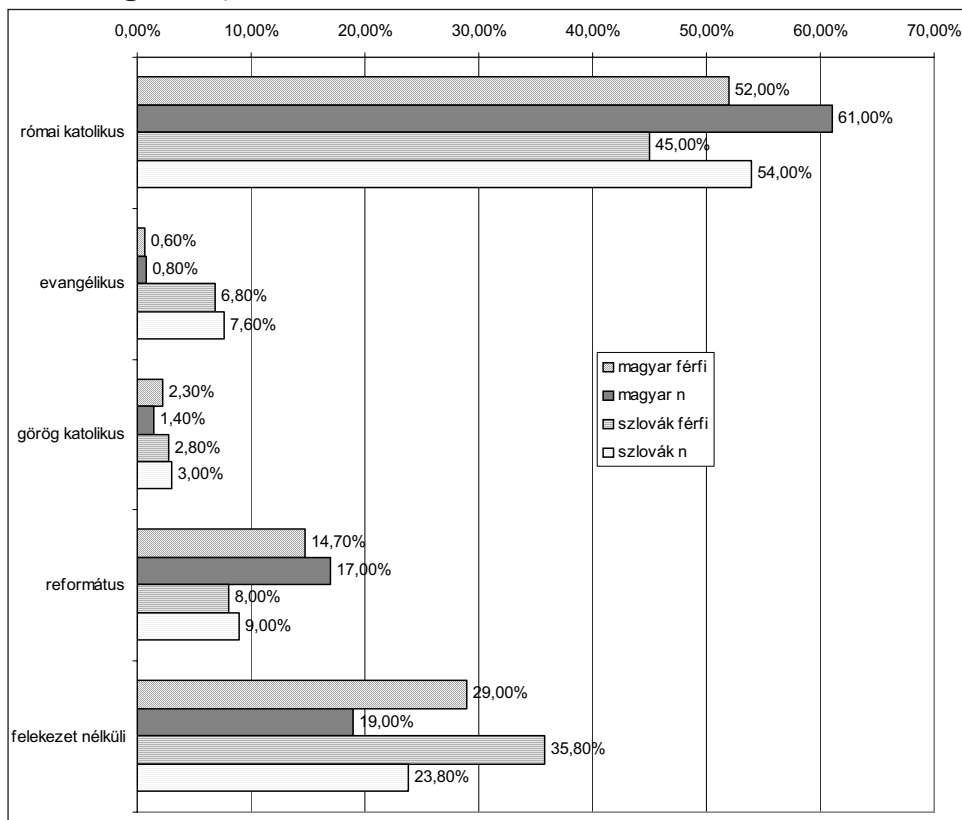
Minimális csökkenés mutatható ki a magyar evangélikusoknál, valamint a magyar és szlovák görög katolikusoknál. A szlovák evangélikusok és a magyar reformátusok részaránya megközelítőleg 2%-kal csökkent. Egyedül a szlovák reformátusok „szaporodtak”: a válaszadók 8,2%-a születése óta tagja ennek a felekezetnek, jelenleg viszont 8,5%-uk érzi magát reformátusnak.

A felekezetelhagyás tehát egyaránt jellemző a magyarokra és a szlovákokra, de a magyaroknál markánsabban jelentkezik. Mivel azonban a magyarok közül eleve többen voltak megkeresztelve, a későbbi elidegenedés ellenére is még mindig többen (75%) érzik magukhoz közelállónak valamelyik felekezetet, mint a szlovákok (69%), s még mindig kevesebb köztük a felekezet nélküli (24%), mint a szlovákok között (30%).

A szakirodalomban nem újdonság a férfiak kisebb mértékű vallásossága. Kutatásunk eredményei – legalábbis a vizsgált témaköröket illetően – alátámasztják ezt a jelenséget. Miről is van szó? A megkérdezettek eredeti felekezeti hovatartozását

illetően nem találunk említésre méltó különbséget a férfiak és a nők között. A későbbiek során azonban eltérően alakul a két nem felekezethez való viszonya, ami az aktuális felekezeti hovatartozásban mutatkozik meg: inkább a nők tartanak ki felekezetük mellett, s inkább a férfiak a felekezetelhagyók (4. ábra). Ez mindkét nemzetiségre, s a görög katolikusok kivételével valamennyi felekezetre egyaránt érvényes.

4. ábra. Jelenleg érzi-e magát valamilyen felekezethez tartozónak? (nemek és nemzetiség szerint)

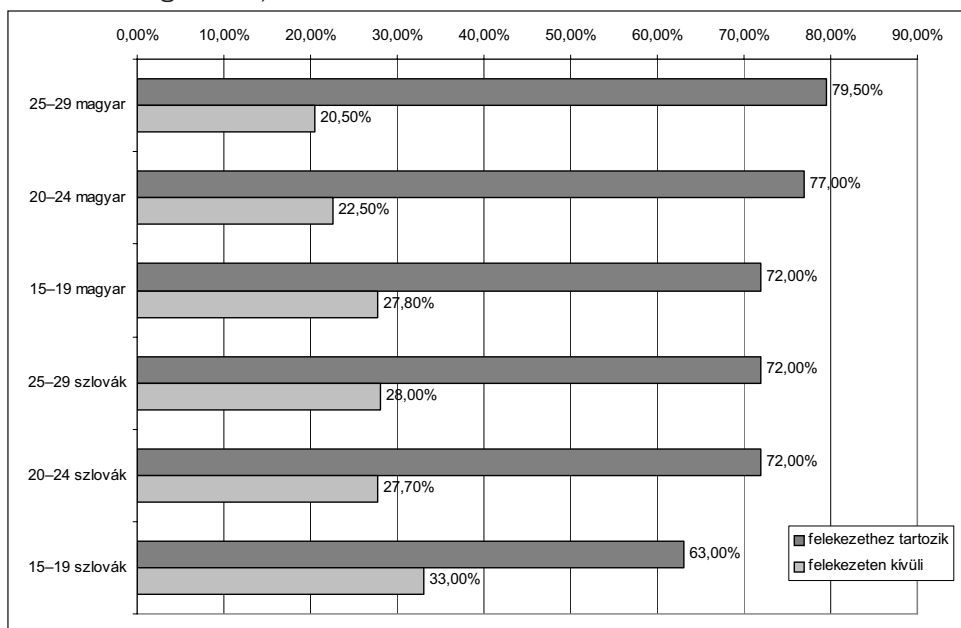
Jelenleg kevesebb férfi érzi magát evangélikusnak, reformátusnak és római katolikusnak, mint ahány nő. Számottevő különbség újfent a legnépesebb felekezet, a római katolikus esetében mutatható ki, aholis a nőkhöz összehasonlítva 10%-kal kevesebb férfi érzi magát római katolikusnak. Ugyanakkor a magyar nőkhez képest a magyar férfiak közül 10%-kal többen, a szlovák nőkhöz képest a szlovák férfiak közül 12%-kal többen érzik magukat felekezet nélkülinek. Csupán a görög katolikusoknál beszélhetünk a magyarok esetében enyhe férfifőlényről, a szlovákok esetében pedig a nemek kiegyensúlyozottságáról.

A felekezeti tagság alakulása a születéstől a kutatás időpontjáig a korcsoportok függvényében is fontos összefüggést mutat (5. ábra). Az intergenerációs felekezeti mobilitás kapcsán már említettem (2. ábra), hogy mind a magyarok, mind a szlovákok

esetében csökkent a felekezeti tagok, s nőtt a felekezet nélküliek részaránya. Vagyis a korábbi szülőgenerációhoz képest az újabb szülőgeneráció kisebb mértékben kereszteltette meg a gyermekeit. Az intragenerációs felekezeti mobilitásban ez a folyamat még markánsabban jelenik meg. A magyarok mindhárom korcsoportjában lényegesen, 11–14,5%-kal gyarapodott a felekezet nélküliek részaránya: a legidősebbeknél 7,5-ről 20,5%-ra, a középső korcsoportnál 11,5-ről 22,5%-ra, a legfiatalabbaknál pedig 13,5-ről csaknem 28%-ra.

A szlovákoknál hasonló a helyzet. A legidősebb korcsoportban 17%-ról 28%-ra, a középső korcsoportban 19%-ról ugyancsak 28%-ra, a legfiatalabbak között pedig 26%-ról 33%-ra nőtt a felekezet nélküliek részaránya.

5. ábra. Jelenleg érzi-e magát valamilyen felekezethez tartozónak? (korcsoportok és nemzetiség szerint)

Mindez újfent jelzi, hogy a felekezeti hovatartozás mint a vallásosság egyik ismérve a fiatalok körében egyértelműen visszaszorult. Igaz, még mindig a magukat a négy történelmi egyház valamelyikéhez sorolók vannak többségben. De növekedett a magukat felekezet nélkülinek tartók részaránya mind a magyarok, mind a szlovákok, mind a nők, mind a férfiak, s valamennyi korcsoport körében, még ha nem is egyforma mértékben. A vizsgált szempontból nézve tehát elmondható, hogy bár a felekezeti hovatartozás szemszögéből nézve valamennyi kategóriában visszaesés tapasztalható, a magyarok e téren továbbra is vallásosabbak a szlovákoknál, a nők vallásosabbak a férfiaknál, s az idősebb korcsoportok vallásosabbak a fiatalabbaknál.

A magyar és szlovák fiatalok felekezeti hovatartozásának két lényeges stádiumát, az eredeti felekezeti hovatartozást és az aktuális felekezeti hovatartozást vizsgálva kiderült, hogy a kettő között eltelt idő alatt változások következtek be, csök-

kent a felekezethez tartozók és növekedett a felekezet nélküliek részaránya. De azt még nem tudjuk, hogy ez mit jelent a felekezeti szerkezet szempontjából. Mi lett azokból, akiket születésükkor megkereszteltek? S azok vajon most minek érzik magukat, akik egyik felekezethez sem tartoztak? De feltehetünk egy további kérdést is: eredeti felekezeti hovatartozásukhoz képest kikből tevődik össze a felekezetek jelenlegi tagsága és a jelenleg felekezet nélküliek csoportja.

Az előbbi kérdéskört nevezhetjük felekezeti hűségnek (5. és 6. táblázat), az utóbbit felekezeti regrutációnak.

5. táblázat. Felekezeti hűség I. Minek érzik magukat jelenleg azok a magyar fiatalok, akik születésükkor ... voltak? (az adatok százalékban értendők)

	Római katolikusok	Reformátusok	Görög katolikusok	Evangélikusok	Felekezet nélküliek
Jelenleg róm. kat.	83,2	-	-	-	5,5
Jelenleg református	0,5	86,1	4,5	-	2,7
Jelenleg gör. kat.	-	-	86,4	-	-
Jelenleg evangélikus	-	-	-	58,3	-
Jelenleg felekezet nélküli	16,0	12,7	9,1	41,7	90,9
Jelenleg új vallási közösségek	0,3	1,2	-	-	0,9

A magyar fiatalok esetében a legkisebb változás a születésükkor felekezet nélküliek körében következett be, hiszen 91%-uk jelenleg is felekezet nélküli. A római katolikusok 83%-a, a reformátusok és görög katolikusok 86%-a maradt hű eredeti felekezetéhez. A felekezetek közötti „csere” nem igazán jellemző, látjuk, hogy a római katolikusok 0,5%-a, a görög katolikusok 4,5%-a lett református, s csak néhányan érzik magukat új vallási közösségek tagjának. Az igazi lemorzsolódást tehát nem az okozza, hogy a fiatalok időközben más felekezettel, vallási közösséggel azonosulnak, hanem az, hogy intézményi szempontból levetik magukról a vallás köntösét, s felekezet nélkülivé válnak. Ez legkevésbé az eredetileg görög katolikusoknál mutatkozik meg, akiknek 9%-a lett felekezet nélküli. Különösen érvényes viszont az eredetileg evangélikusokra, akiknek már csak 58%-a érzi magát jelenleg is evangélikusnak, s 42%-uk felekezet nélküli.

6. táblázat. Felekezeti hűség II. Minek érzik magukat jelenleg azok a szlovák fiatalok, akik születésükkor ... voltak? (az adatok százalékban értendők)

	Római katolikusok	Reformátusok	Görög katolikusok	Evangélikusok	Felekezet nélküliek
Jelenleg róm. kat.	83,2	2,5	20,0	-	4,0
Jelenleg református	-	95,0	-	7,0	-
Jelenleg gör. kat.	0,7	-	80,0	-	-
Jelenleg evangélikus	-	-	-	81,4	-
Jelenleg felekezet nélküli	15,4	2,5	-	9,3	95,0
Jelenleg új vallási közösségek	0,7	-	-	2,3	1,0

Összehasonlítva a szlovák és a magyar fiatalokat hasonlóságok és különbségek is felfedezhetők. Az eredetileg római katolikus szlovákok jelenleg a magyarokhoz hasonlóan érzékelik felekezeti identitásukat: 83%-uk római katolikus maradt, néhányan görög katolikusok lettek, mások új vallási közösséghez tartoznak, s 15%-uk felekezet nélküli. Miben nyilvánulnak meg a különbségek? A szlovák reformátusok és evangélikusok sokkal inkább őrzik eredeti felekezeti identitásukat, mint a hasonló

vallású magyarok. Továbbá nagyobb a felekezetek közötti csere, s kevesebben válnak felekezet nélkülivé. Ugyanakkor a születésükkor felekezet nélküliek is nagyobb mértékben ragaszkodnak eredeti állapotukhoz. Felekezeti hűség szempontjából nézve tehát úgy tűnik, hogy a többség hű az eredeti felekezetéhez, s ez még inkább érvényes a szlovákokra, mint a magyarokra. Az eredeti felekezetüket elhagyók csoportját nézve viszont a magyarokat egyértelműen a lemorzsolódás, a felekezet nélkülivé válás, a szlovákokat pedig inkább a csere, a más felekezettel való azonosulás jellemzi.

S kiből tevődnek össze a jelenlegi felekezeti csoportok? A magyarok esetében a jelenlegi római katolikusok 99%-a az eredeti római katolikusokból, 1%-uk pedig volt felekezet nélküliekből regrutálódik. A reformátusok 95,5%-a eredetileg is református volt, 2%-uk római katolikus, a többiek görög katolikusok és felekezet nélküliek. A jelenlegi evangélikusok eredetileg is mind evangélikusnak, a jelenlegi görög katolikusok mind görög katolikusnak voltak kereszteleve.

A szlovákok esetében a római katolikusok 97%-a eredetileg is római katolikusokból, valamint reformátusokból, görög katolikusokból és felekezet nélküliekből tevődik össze. A reformátusok 97%-a reformátusnak, 7%-a evangélikusnak keresztelevekből áll. A jelenlegi evangélikusokat eredetileg is evangélikusok alkotják. A görög katolikusok 85%-a görög katolikus volt, 15%-ukat eredetileg római katolikusnak keresztelték.

A jelenlegi felekezeti tagság mind a magyarok, mind a szlovákok esetében túlnyomórészt a születéskor kapott, tehát az eredeti felekezeti identitásból táplálkozik, vagyis azoknak a fiataloknak a többsége, akik ma valamelyik felekezettel azonosulnak, eredetileg is ugyanannak a felekezetnek voltak a tagjai. Emellett elenyésző számban megtalálhatók köztük más felekezetek volt tagjai és eredetileg felekezet nélküliek is.

A jelenleg felekezet nélküliek csoportja lényegesen különbözik az előbbieken ismertetett felekezeti csoportoktól. Ugyanis a jelenleg felekezet nélküli magyarok elsősorban nem a születésükkor felekezet nélküliekből tevődnek össze. A magyar felekezet nélkülieknek csupán 42%-a nem tartozott eredetileg egyetlen vallási közösséghez sem. 44,7%-ukat eredetileg római katolikusnak, 9,3%-ukat reformátusnak, a többieket evangélikusnak és görög katolikusnak keresztelték. A szlovák felekezet nélküliek 66%-a eredetileg is az volt, 29,6%-a római katolikus, a többiek ugyancsak evangélikusok és görög katolikusok. Ez újfent alátámasztja a már jelzett összefüggést, hogy a magyarok kevésbé hűek eredeti felekezetükhöz, mint a szlovákok, s ha lemorzsolódnak, akkor leginkább az jellemző rájuk, hogy felekezet nélkülivé válnak. Míg a szlovák felekezet nélküliek csoportja 34%-ban regrutálódik volt felekezeti tagokból, a magyar felekezet nélküliek 60%-át – vagyis a szlovákoknak csaknem a dupláját – a lemorzsolódott felekezeti tagok alkotják.

2.2. Ideológiai önbesorolás

A témát két szempontból, a vallásosság és a hit szempontjából közelítjük meg. Vallásosnak lenni azt jelenti, hogy aktívan vagy passzívan tagjai vagyunk egy vallási-kulturális rendszernek. Hívónek lenni pedig azt, hogy a hit tárgyához egyfajta szemé-

lyes viszonyt alakítunk ki. Aki vallásosnak tartja magát, tarthatja magát egyúttal hívőnek is. De a kettő nem minden esetben fedi egymást.

2.2.1. Vallásosság

A vallásosság vizsgálatánál elsősorban arról van szó, hogy a megkérdezettek vallásosnak vagy nem vallásosnak tartják-e magukat, másodsorban pedig arról, hogy milyen módon vallásosak. Vallásosság szempontjából három nagy csoportról beszélhetünk: a vallásosak, a nem vallásosak és a határozatlanok csoportjáról (akik nem tudják megmondani, hogy vallásosak-e vagy sem). További szempont a felekezeti hovatartozás és az ideológiai önbesorolás viszonya. Hiszen a magát felekezetbe soroló egyén nem okvetlenül kell, hogy vallásosnak (hívőnek) tartsa magát, s a felekezet nélküli is lehet vallásos (hívő).

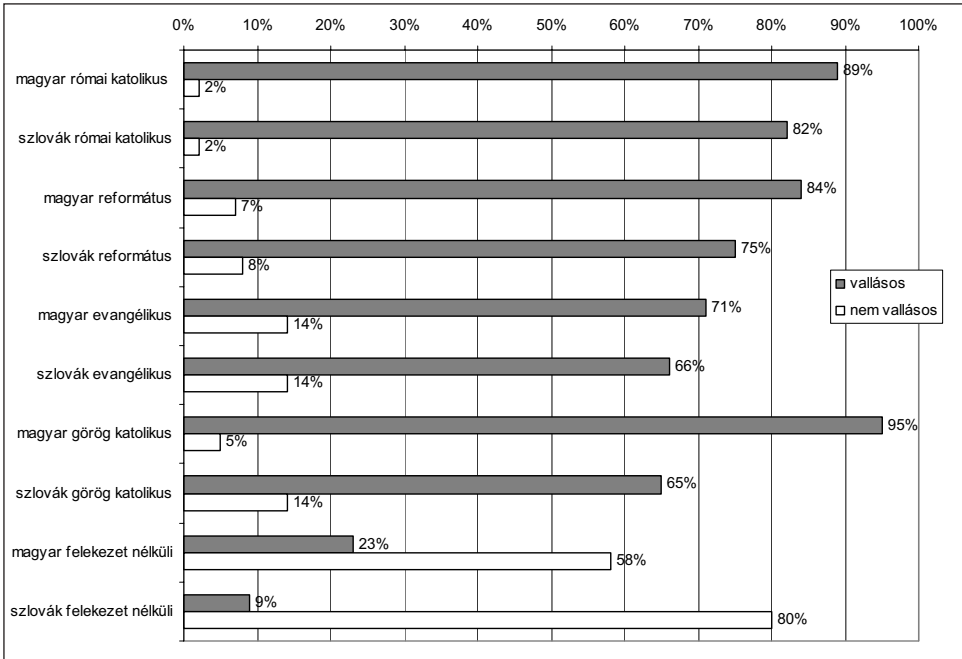
Azonban a vallásosak sem alkotnak homogén csoportot. A *Mozaik 2001* alapján két fő csoportot különböztethetünk meg: az egyházasan vallásosakat, akik az egyház tanítását követik és a maguk módján vallásosakat. Az utóbbi a „szinkretista, személyesen döntő, de csak átmeneti döntéseket hozók táborá, ez a típus a vallásosságát nem tudja/nem akarja intézményesíteni” (Hegedűs 1998). A maguk módján vallásosakat épp az jellemzi a legjobban, hogy nem lehet őket egyértelműen jellemezni, de egy dolog azért biztos: elutasítják az egyházak tanítását.

Mindkét nemzetiségnél, de főleg a magyaroknál a vallásosak¹⁰ dominálnak (magyarok 72%, szlovákok 57%). Őket nagyságrendileg a nem vallásosak követik (magyarok 17%, szlovákok 28%), s a határozatlanok vannak a legkevesebben (magyarok 11%, szlovákok 15%). Hasonlítsuk össze ezeket az adatokat az előző fejezetben ismertetett felekezeti hovatartozással: a magyar fiatalok háromnegyede, a szlovák fiatalok 68%-a azonosul jelenleg valamelyik felekezettel, vagyis a vallásos magyarok 3%-kal, a vallásos szlovákok 11%-kal vannak kevesebben. Tehát a felekezeti tagsághoz képest mindkét nemzetiségnél kisebb a magukat vallásosnak tartók csoportja.

A vallásosság szoros összefüggést mutat a felekezeti tagsággal abban az értelemben, hogy a felekezeti tagok vallásosabbak a felekezet nélkülieknél, s fordítva is igaz, hogy a felekezet nélküliekre lényegesen jellemzőbb a vallás elutasítása.

Felekezeti hovatartozás szerint (6. ábra) a magyar görög katolikusok a legvallásosabbak (95%), a szlovák görög katolikusok és a szlovák evangélikusok a legkevesbé vallásosak (65%). Jól látható, hogy mind a négy felekezet esetében a magyarok vallásosabbak, mint a szlovákok. Amennyiben csak a felekezeti tagokat vizsgáljuk, akkor a magyar felekezeti tagok 88%-a, a szlovák felekezeti tagok 78%-a vallásos.

6. ábra. A vallásosak és nem vallásosak részaránya az egyes felekezetekben

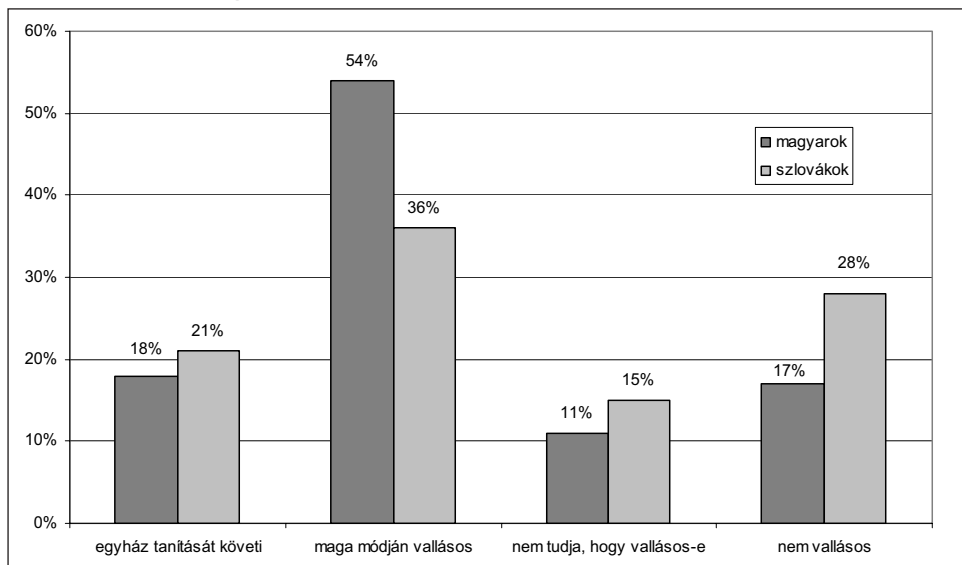

De a felekezet nélküliek is említést érdemelnek. Ahogy a felekezethez tartozó nem kell, hogy vallásos legyen, a felekezeten kívüli sem törvénytörően ateista. Mintánkban a felekezet nélküliek többsége ugyan nem vallásos, de vannak köztük vallásosak is: a magyar felekezet nélküliek közül csaknem minden negyedik, a szlovákok közül csaknem minden tizedik annak tartja magát. A határozatlanok részaránya 8 és 21% között mozog, a magyar római katolikusoknál a legalacsonyabb, a szlovák görög katolikusoknál a legmagasabb, s mind a négy felekezet esetében a szlovákoknál jóval magasabb (6. ábra). Összehasonlítva a két nemzetiséget tehát újfent kidomborodik a magyarok nagyobb mértékű vallásossága. Vagyis a magyarok nemcsak felekezeti tagságban múlják felül a szlovákokat, hanem abban is, hogy többen tartják magukat vallásosnak. Ugyanakkor a vallás elutasítása és a határozatlanság jellemzőbb a szlovákokra, mint a magyarokra.

De mit jelent ez a vallásosság? Az egyház tanításának követését vagy inkább a vallás saját szájához való igazítását? E kérdések vizsgálatakor érdekes összefüggések tárulnak a szemünk elé (7. ábra).

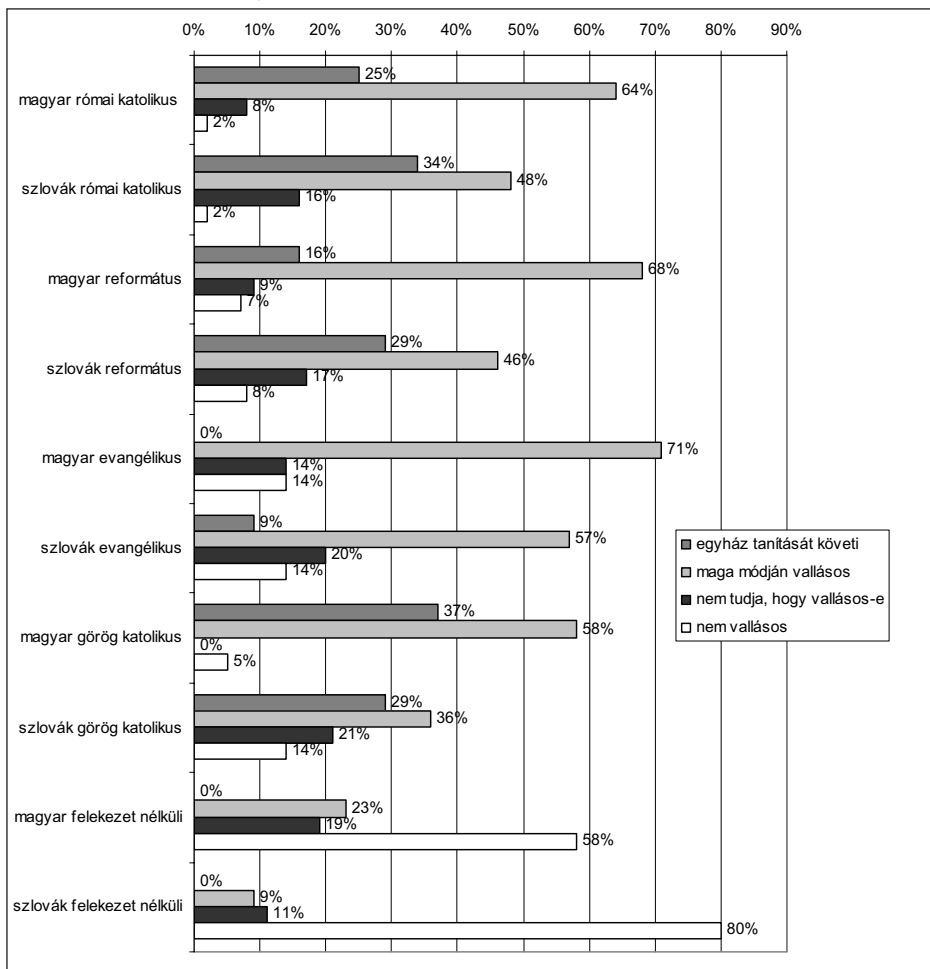
Először is azt látjuk, hogy a vallásosság két típusa – az egyház tanítása szerinti és a maga módján történő vallásosság – közül nemzetiségtől és felekezeti hovatartozástól függetlenül az utóbbi jellemző.

7. ábra. Vallásosság szerinti önbesorolás

De a szlovák vallásosaknál – akik valamennyi felekezetben és a felekezet nélküliek között is kevesebben vannak, mint a magyarok –, bár úgyszintén a maga módján vallásosság dominál, több az egyház tanítását követő, mint a magyar vallásosak között (8. ábra). Ha csak a felekezeti tagságot vesszük alapul, akkor még markánsabb az eltérés, ugyanis a magyar felekezeti tagság kétharmada, a szlovák felekezeti tagok fele vallásos a maga módján. Vagyis a magyarokra minden szempontból nézve jellemzőbb a lazább, „civilőbb” vallásosság, mint a szlovákokra, akik úgyszintén leginkább a maguk módján vallásosak, de a magyarokhoz képest nagyobb az „egyházias mag”-juk (Rosta 2002, Krivý 2001).

8. ábra. A vallásosság szerinti önbesorolás felekezeti bontásban

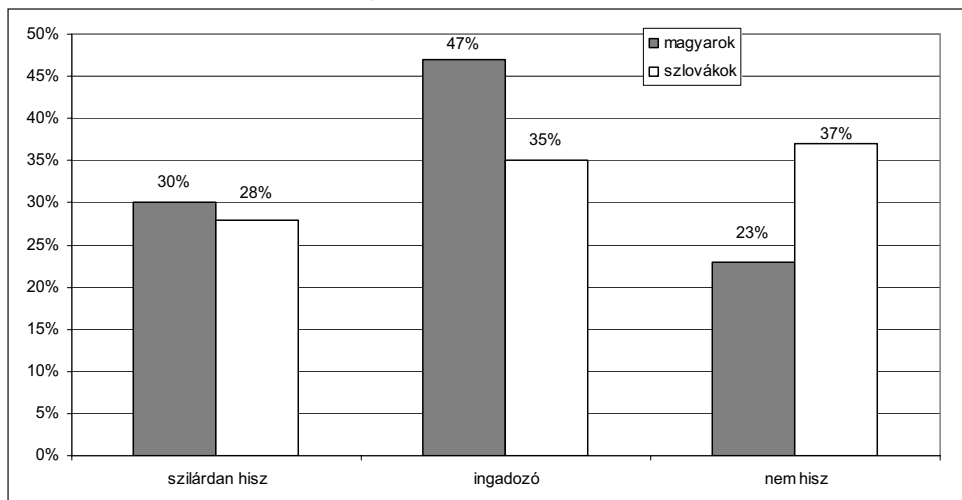
Ezek az összefüggések a felekezettelhagyással együtt az egyházak térvesztéséről tanúskodnak. Hiszen egyik oldalon csökken a felekezeti tagság és gyarapszik a felekezet nélküliek tábora, a másik oldalon a felekezeti tagok többsége – s ez inkább a magyarokra jellemző – nem követi egyháza tanítását. Vagyis a maguk módján vallásos római katolikusok, reformátusok, görög katolikusok és evangélikusok tulajdonképpen csak formális tagjai egyházuknak. Ha e megállapítást vesszük alapul, akkor elmondható, hogy bár a felekezethez tartozás és a vallásosság szempontjából a magyarok vannak többen, őket egyértelműen a vallásosság szabadabb formája jellemzi. A szlovákoknál sem az egyházhoz hú vallásosság dominál, de sokkal inkább jelen van, mint a magyaroknál.

2.3. Hisz-e Istenben?

Az istenhitet egy olyan kérdéssel vizsgáltuk, amelynek hat válasza az Isten létezéséről való szilárd meggyőződéstől egészen a hitetlenségig terjedt. Mindegyik válasz-

nek megvan a súlya és az értelme, de az áttekinthetőség kedvéért összevontam őket, s így a megkérdezettek három csoportja kristályosodott ki: szilárd hitűek, ingadozók és nem hívók⁴¹ (9. ábra).

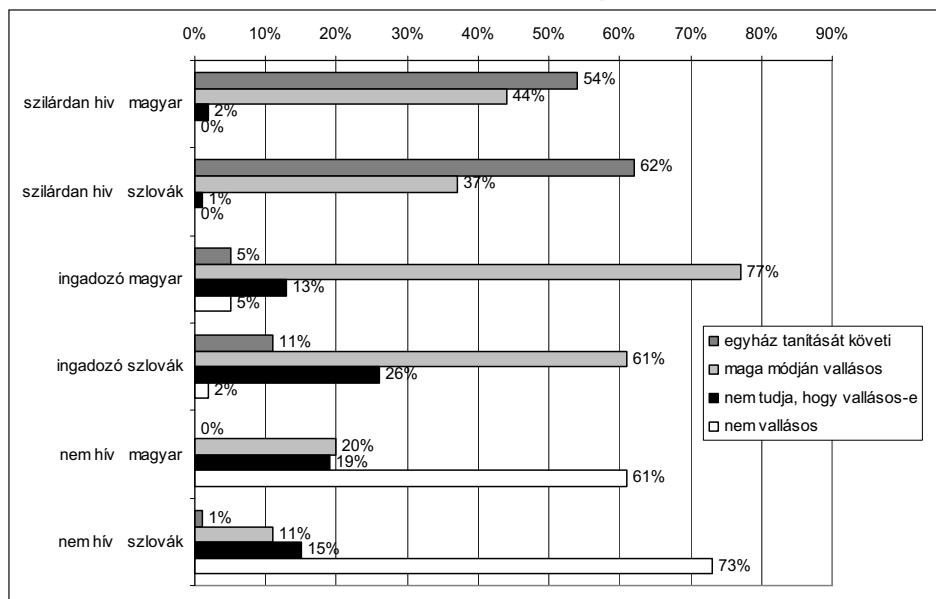
9. ábra. Az istenhit szerinti megoszlás

A magyar fiatalok között csaknem minden második ingadozó. Nagyjából minden harmadik szilárdan hisz, minden negyedik pedig nem hisz. A szlovák fiatalok megoszlása egyenletesebb. Bár a hitetlenek és az ingadozók aránya csaknem azonos, a nem hívók vannak többen, s a szilárd hitűek a legkevesebben. A magyarokra tehát inkább az ingadozás és a szilárd hit jellemző, míg a szlovákokra inkább a hitetlenség és az ingadozás. Mindezt leegyszerűsítve úgy foglalhatjuk össze, hogy a magyarok pozitívabban viszonyulnak az istenhithez, mint a szlovákok.

A vallásosság elemzésénél láttuk, hogy a magyarok 72%-a, a szlovákok 57%-a vallásosnak tartja magát. Szilárd istenhite azonban sokkal kevesebbnek van. A vallásosság tehát nem okvetlenül jelent istenhitet, legalábbis nem annak meggyőződéssé formáját. De hogyan függ össze az istenhit és a vallásosság (10. ábra)?

10. ábra. Az istenhit szerinti csoportok vallásossága:

A szilárd hit együttjár a vallásossággal: a szilárdan hívó magyarok és szlovákok 1-2% híján mindannyian vallásosnak tartják magukat. A vallásosság formái közül a szilárd hitűekre inkább az egyházas vallásosság jellemző – főleg a szlovákokra (magyarok 54%, szlovákok 62%). De nem elhanyagolható a maguk módján vallások részaránya sem (magyarok 44%, szlovákok 37%).

Az ingadozó hitűek is nagyrészt vallásosak (magyarok 82%, szlovákok 72%), de ők inkább a maguk módján (magyarok 77%, szlovákok 61%), s csak kevésbé az egyház tanítása szerint. A nem hívők többsége nem is vallásos, de aránylag sok közöttük a maguk módján vallásos (minden ötödik hitetlen magyar és minden tizedik hitetlen szlovák a maga módján vallásosnak tartja magát)¹². Az ingadozó hitűek és a nem hívők között egyben sok a határozatlan, aki nem tudja, hogy vallásos-e vagy sem.

A hit és a vallásosság összekapcsolódása még inkább megnyilvánul az egyházi-isan vallásosak és a maguk módján vallásosak csoportjának összetételében. Míg az egyház tanítása szerint vallásos magyarok és szlovákok négyötöde hívó is egyben, a maguk módján vallásosak között már az ingadozó hitűek dominálnak.

2.4. Vallási szertartások látogatása

Ez a kérdés a vallás rituális dimenzióját érinti. A 7. táblázatból kiderül, hogy a fiatalok többsége rendszertelenül vagy egyáltalán nem jár templomba. Amennyiben rendszeresnek a heti és havi templombajárást tekintjük, akkor ez a fiatalok egyharmada jellemző. Ezen belül több szlovák jár hetente templomba, mint ahány magyar. A rendszeres templombajárók mellett nagyjából minden harmadik magyar és minden negyedik szlovák vesz évente legalább egyszer vallási szertartáson. A töb-

biek nem járnak. Összehasonlítva a magyarokat és a szlovákokat, két különbség látható: 1. bár a rendszeres templombajárók részaránya a két nemzetiségen belül azonos, a szlovákok közül többen járnak hetente, mint a magyarok közül, ugyanakkor (2.) a szlovákok között magasabb a templomba soha nem járók részaránya.

7. táblázat. Milyen gyakran jár templomba?

	Magyarok	Szlovákok
Hetente legalább egyszer	18,5%	24,6%
Havonta legalább egyszer	14,7%	9,7%
Évente legalább egyszer	39,0%	25,5%
Soha	27,7%	40,4%

A vallásosság és a hit különböző formái mindkét nemzetiség esetében szoros összefüggést mutatnak a templombajárás gyakoriságával (8. táblázat). Leggyakrabban az egyházasan vallásosak járnak templomba, ezzel szemben a maguk módján vallásosak, határozatlanok és a nem vallásosak körében egyre ritkább a rendszeres templombajárás. Ugyanez érvényes a hívők különböző csoportjaira is. Leginkább a szilárd hitűekre jellemző a rendszeres templombajárás, legkevésbé a hitetlenekre.

8. táblázat. A rendszeresen templomba járók aránya az egyes csoportok körében

	Magyarok	Szlovákok
Egyházasan vallásos	85%	84%
Maga módján vallásos	30%	38%
Határozatlan	9%	15%
Nem vallásos	2%	2%
Szilárdan hisz	67%	85%
Ingadozó hit	27%	29%
Nem hisz	3%	3%

2.5. A vallásosság típusai

Aki korábban esetleg úgy gondolta, hogy a vallásosság a társadalom egyszerűbb és aránylag könnyedén behatárolható jelenségei közé tartozik, e sorokig eljutva már bizonyára minden illúzióját elvesztette. Hiszen a felekezeti hovatartozás, a vallásosság, a hit és a templomba járás különböző formáiról, gyakoriságáról és e mutatók kombinációiról kaptunk képet, s egyben azt is láttuk, hogy a vizsgált dimenziók ugyan összefüggnek, de ez korántsem jelenti azt, hogy minden esetben egymásból következnek. S e sokszínűségen elgondolkodva az olvasóban talán önkéntelenül felmerül a kérdés: egyáltalán meddig beszélhetünk vallásosságról?

Ez természetesen attól függ, mit értünk vallásosság alatt. Amennyiben a hagyományos, azaz egyházas vallásosságot, amely feltételezi a vizsgált dimenziók logikus egymáshoz illeszkedését¹³ – pl. akit katolikusnak kereszteltek, az élete végéig katolikus marad, egyháza tanítása szerint vallásos, hisz Istenben és hetente legalább egyszer elmegy misére –, akkor csak a fiatalok egy része tekinthető vallásosnak, s úgy tűnhet, hogy a vallásosság hanyatlóban van. Ha viszont abból indulunk ki, hogy a hagyományos formán kívül létezhetnek a vallásosságnak egyéb formái is, amelyek épp a vizsgált dimenziók különböző kapcsolódásaiban nyilvánulnak meg, akkor elmondható, hogy a fiatalok többsége vallásos. Vallásosságuk több típusban ölt testet.

A szociológiában a vallásosság többféle tipológiája ismert¹⁴. Ezek elsősorban a típusalkotás kiindulópontját képező kérdésekben és a típusok megnevezésében különböznek. Az általam elemzett mutatók közül az istenhit és a templomlátogatás bizonyult a legmeghatározóbbnak. Ezekre alapozva a fiatalok vallásosságának három domináns típusa tárul a szemünk elé (9. táblázat).

Az első típus az egyházasan és hagyományosan vallásosak keveréke, ezért *egyházasan hagyományos típusnak* nevezem. Hordozói azok a fiatalok, akik szilárdan hisznek Istenben, rendszeresen járnak templomba, kivétel nélkül vallásosnak tartják magukat, többségük egyházasan vallásos, de vannak köztük maguk módján vallásosak is. Valamennyien meg vannak keresztelve, s jelenleg is felekezeti tagok. Elsősorban római katolikusok és reformátusok. Ebben a típusban nagyon enyhén, de mégis női fölény mutatkozik. A korcsoportok és az iskolai végzettség nem játszanak szerepet. Az egyházasan hagyományos vallásosság a magyarok és szlovákok 28%-át jellemzi. Ezen a típuson belül elkülöníthető még egy „egyházias mag”, amely abban különbözik a többiektől, hogy dominánsan katolikusokból és az egyház tanítása szerint vallásosakból áll, míg amazok inkább maguk módján vallásosak. A magyar fiatalok 13,4%-a, a szlovákok 15%-a tartozik ebbe az „egyházias mag”-ba¹⁵.

A második típus nevezhető *liberálisan vallásosnak* (magyarok 28%, szlovákok 18%). Ők ingadozó hitűek, templomba rendszertelenül járnak, de valamennyien felekezeti tagok és vallásosnak tartják magukat. A maguk módján vallásosak dominálnak közöttük (magyarok 82%, szlovákok 64%), s a szlovákok között az átlaghoz képest dupla a határozatlanok részaránya. Az egyházas vallásosság erre a típusra egyáltalán nem jellemző. A liberálisan vallásosak között mindegyik felekezet képviselteti magát, de az evangélikusok és a reformátusok vannak többségben. Ennek a típusnak a „magát” az ingadozó hitű, templomba rendszertelenül járó maguk módján vallásosak képezik (magyarok 21%, szlovákok 12%), akik között több a nő, mint a férfi (főleg a szlovákoknál). Részarányuk a magyar fiatalok körében korrally növekszik (legfiatalabbak 17%, 20–24 évesek 21%, 25–29 évesek 28%)¹⁶.

A *nem vallásosak* alkotják a harmadik típust (magyarok 16%, szlovákok 32%). Nem hisznek Istenben, nem járnak templomba. Többségük felekezet nélküli (magyarok 81%, szlovákok 84%) és nem tartja magát vallásosnak (magyarok 71%, szlovákok 78%). Ennek a típusnak a kétharmadát mindkét nemzetiség esetében férfiak alkotják.

9. táblázat. A fiatalok vallásosságának típusai

	Egyházasan hagyományos típus		Liberálisan vallásos típus		Nem vallásos típus	
	Magyarok (28%)	Szlovákok (28%)	Magyarok (28%)	Szlovákok (18%)	Magyarok (16%)	Szlovákok (32%)
Felekezeti tagság	+	+	+	+	-	-
Vallásosság	++	++	++	++	-	-
Istenhit	+	+	?	?	-	-
Templom látogatása	++	++	+	+	-	-

Magyarázat:

+ a vizsgált dimenzió jelenléte; - a vizsgált dimenzió hiányzik vagy leggyengébb formájában van jelen; ? határozatlanok, ingadozók

A felsorolt típusokba összesen a magyar fiatalok 72%-a, a szlovák fiatalok 78%-a sorolható be. A többiek, azaz nagyjából minden negyedik magyar és szlovák fiatal, a vizsgált dimenziók különböző egyéb kombinációiban megnyilvánuló vallásosság hordozói. Ez a vallásosság mindenképpen a két ellenpólus, tehát az egyházas vallásosság és a nem vallásosság közötti variációkat jelenti.

Befejezés

Összehasonlítva a magyar és a szlovák fiatalok vallásosságát a következőket szögezhetjük le:

1. A bevezetőben ismertetett felekezeti statisztikák a vallásosságnak csak nagyon tág keretét képezik, amely a gyakorlatban sokféle tartalommal töltődik meg. Csak a felekezetek szintjén maradva azonban elmondható, hogy a vizsgált populáció vagy hű marad az eredeti felekezetéhez, vagy elhagyja azt, és felekezet nélkülivé válik. A felekezetek közötti csere minimális, és inkább csak a szlovákoknál tapasztalható. Az ún. új vallási mozgalmakhoz való átpártolás egyáltalán nem jellemző.
2. A vizsgált dimenziók alapján a magyarok vallásosabbak a szlovákoknál. A vallás elutasítása és a határozatlanság a szlovákokra jellemzőbb.
3. Mind a magyarok, mind a szlovákok között kisebbséget képeznek az egyházián vallásosak, tehát azok, akiket a köznyelv erősen vallásosnak nevez. Ugyanakkor ez az egyházas mag a szlovákok esetében nagyobb.
4. A magyarok 28%-a és a szlovákok 22%-a az ismertetett típusoktól különböző, valamiféle átmeneti típus(oka)t alkot, vagyis a fiatalok többségét tekintve nem igaz, hogy egyházián vallásosak, de az sem, hogy nem vallásosak. Feltételezhető, hogy leginkább a Lambert által kulturális kereszténységnek nevezett állapot jellemző rájuk, ami bizonytalan hittel és gyenge vallásgyakorlattal jár (Rosta 1998), s ez az egyházaktól mint vallási tekintélytől való tudatos elszakadás következménye. E fiatalok számára a kereszténység nem igazán vallásos, hanem inkább a „vallásosságtól függetlenedő kulturális önértelmezés” (Tomka 1996). Ugyanakkor nem tekinthető teljes mértékben profán kulturális önbesorolásnak sem, hiszen az érintettek vallásosnak tartják magukat.

Felhasznált irodalom

- Bunčák, Ján 2001. *Religiozita na Slovensku: stredoeurópsky rámeč. Sociológia*, 2001/1, 47–71. p.
- Földvári Mónika–Rosta Gergely 1998. A modern vallásosság megközelítési lehetőségei. *Szociológiai Szemle*, 1998/1, 127–137. p.
- Gereben Ferenc 1993. Értékrend, identitástudat, olvasás. In *A magyar olvasáskultúra határon innen és túl*. Budapest, Közép-Európa Intézet, 9–71. p.
- Glock, Y. Charles (ed.) 1973. *Religion in sociological perspective*. Belmont, Wadsworth.
- Glock, Y. Charles–Stark, Rodney 1965. *Religion and Society in Tension*. Chicago, Rand McNally.
- Hegedüs Rita é. n. *A vallásosság kérdése Magyarországon nemzetközi és magyar kutatások eredményeinek tükrében*. <http://www.mtapti.hu/mszt/19981/hegedus.htm>

- Jurčová, Danuša a kol. 2004. *Demografická charakteristika obvodov SR 1996–2003*. Bratislava. <http://www.infostat.sk/vdc/pdf>
- Krivý, Vladimír 2001. Hodnotové orientácie a náboženské prejavy slovenskej verejnosti v 90. rokoch. *Sociológia*, 2001/1, 7–47. p.
- Kvasničková, Adela 2003. Náboženský život. In *Slovensko v deväťdesiatych rokoch*. Bratislava, 267–309. p.
- Tížik, Miroslav 2001. Mutácie náboženstiev v globalizovanom svete. *Sociológia*, 2001/1, 118–123. p.
- Tomka Miklós é. n. *A felekezeti struktúra változása Kelet- és Közép-Európában*. <http://www.mtapti.hu/mszt/19961/tomka.htm>
- Tomka Miklós é. n. *Vallásszociológia*. http://www.fil.hu/uniworld/vt/szoc/tomka_1.htm
- Szabó A.–Bauer B.–Laki L.–Nemeskéri I. szerk. 2002. *Mozaik 2001*. *Gyorsjelentés*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.

Jegyzetek

1. A pozsonyi Komenský Egyetem Religionisztika Tanszéke az egyetlen kivétel, de ez nem speciálisan vallásszociológiai műhely.
2. EVS (European Value Study – 1991, 1999), ISSP (International Social Survey Programme, Vallás modul – 1998), Aufbruch (Isten a kommunizmus után – 1998), valamennyi kutatás a szlovákiai felnőtt lakosságra fókuszált, így a magyarokat is tartalmazza, természetesen csak százalékarányuknak megfelelően.
3. Az említett kutatások magyarokra vonatkozó adatainak feldolgozása eddig még nem történt meg (de már elkezdődött!).
4. A felekezeti hovatartozás valójában szélesebb kategória, mint a deklarált vallásosság, ami épp a *Mozaik 2001* esetében jól magyarázható. Ugyanis a deklarált vallásosság az aktuális felekezeti hovatartozást fejezi ki az egyén önbesorolása alapján. A felekezeti hovatartozás viszont nem okvetlenül önbesorolás eredménye, pl. a születés utáni felekezeti hovatartozás sem az. A deklarált vallásosság és a felekezeti hovatartozás fedheti egymást (ha valaki születésekor és jelenleg, az önbesorolás alapján is ugyanannak tartja magát), de különbözhet is (pl. születésekor római katolikusnak keresztelték, de most felekezet nélkülinek vallja magát). Amennyiben viszont csak az aktuális felekezeti hovatartozást vizsgálánk, mindkét kifejezés helytálló lenne.
5. A felekezeti szerkezet a vizsgált népesség felekezeti hovatartozás alapján történő megoszlása.
6. A négy felekezet tagjai és a felekezeten kívüliek mellett az egyéb felekezetek tagjai (zsidók, pravoszlávok, adventisták, baptisták, unitáriusok, egyéb) összesen alig 1%-ot tettek ki, ezért velük a továbbiakban nem foglalkozom.
7. Az ábra nem tartalmazza azokat, akik nem válaszoltak, továbbá az egyéb felekezetekhez tartozókat.
8. A korcsoportokat a kutatás időpontjához, tehát 2001-hez viszonyítva kell értelmezni. Ma, azaz 2005-ben valamennyi korcsoport négy évvel idősebb. A félreértések elkerülése végett azonban maradok az eredeti megjelölésüknél.
9. Természetesen nem a válaszadók, hanem a szülői nemzedék elvállaltalanodásának egyik mutatója, hiszen ők döntöttek arról, hogy megkereszteltetik-e a gyermeküket vagy nem. Tehát ez egyfajta intergenerációs felekezeti mobilitás.
10. A vallásos és nem vallásos kifejezést úgy kell érteni, hogy „magukat vallásosnak tartók” és „magukat nem vallásosnak tartók”, vagyis még egyszer hangsúlyozom, hogy itt önbesorolásról, nem pedig egy kívülről származó címkéről van szó.
11. A szilárd hitűek biztosak Isten létezésében. Az ingadozók hol hisznek, hol nem, kétségek gyötrik őket Isten létezését illetően. A nem hívők elutasítják Isten létezését.

12. Ez is jelzi a „maga módján vallásos” kategória képlékenységét és gyenge magyarázóerejét. Hiszen a maga módján vallásosság éppúgy megjelenik az istenhívők között is, mint az istentagadók között. Ez persze kétféleképpen is magyarázható: a kategória annyira tág, hogy képes összemosni a két diametrálisan különböző csoport – az istenhívők és az istentagadók – közötti különbséget, vagy pedig a két csoport éppen ezen az egy ponton kapcsolódik egymáshoz. Jelen pillanatban azonban mindez merő filozofálás, amire nincs válasz, mivel az említett kategória nem volt kellőképpen operacionalizálva, s így nem tudjuk milyen tartalmakkal töltötték meg a válaszadók.
13. Ez felekezetenként eltérő lehet.
14. Pl. hitvalló keresztények – kulturális keresztények – világi humanisták (lásd Földvári–Rosta 1998), egyházasan vallásos – hagyományosan vallásos – liberálisan vallásos – vallásilag közömbös – nem vallásos (lásd Bunčák 2001).
15. A felnőtt lakosságon belül 38%-ban (Krivý 2001, 14), illetve 16%-ban (Bunčák 2001, 65) határozták meg az egyházasan vallásosak részarányát. A különbség abból is ered, hogy a két kutató más-más mutatókat vett alapul.
16. A liberálisan vallásosak részaránya a felnőtt lakosságban 16,4%, a nem vallásosaké 16% (Bunčák 2001, 65).

Zsuzsanna Lamp
Youth of Southern Slovakia and Religion

Comparing the data of the two last population censuses three important changes can be seen: 1. first of all the rate of those respondents who had not answered the question on religious denomination substantially dropped from 17% to 3%; consequently (2.) the rate of those who classify themselves to one of the denominations increased to 84% (this increase is striking mainly in case of Roman Catholics) ; (3.) at the same time there were more respondents with no denomination.

These changes are fundamentally connected with the loosening of social climate after 1989 (who due to several reasons did not want or did not dare to confess themselves before, although in 2001 classified themselves to a denomination). Although it was proved that the increase of the number of people with religious denomination is one of the forms of the manifestations of social conformity, that the most simply could be interpreted that it is fashionable, and in certain cases it is an interest to be religious.

Comparing the religiousness of Hungarian and Slovak youth the following can be stated: 1. denomination statistics mentioned in the introduction form only a very wide frame of religiousness that is in practice filled with various content. Although remaining only on the level of denominations we can state that the examined population either remains to its original denomination, or leaves it and becomes of no denomination. Change between denominations is minimal and is experienced mostly in the case of Slovaks. Changing sides to so-called religious movements is not characteristic at all. 2. According to the examined dimensions the Hungarians are more religious than Slovaks. Rejecting religion and uncertainty is characterised for Slovaks. 3. Both between Hungarians and Slovaks those form the minority who are strongly believed to be religious (church religion). At the same time there are more such people in the case of Slovaks. 4. 28% of Hungarians and 22% of Slovaks from the introduced types form a certain transitional type(s), that is considering the majority of youth it is not true that they are church religious, but even that they are not religious.

We can assume that they can be mainly characterised by the state named by Lambert cultural religiousness that means uncertain faith and weak practice of the religion and that is the consequence of conscious separation from church as religious authority. For these young people Christianity is not truly religious, rather a cultural self-interpretation independent from religion. At the same time, it can not be viewed entirely as a profane cultural self-classification, since these people consider themselves religious.